

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Ужгородський національний університет
Історичний факультет
Кафедра історії України

ТИСЯЧОЛІТТЯ

—

MILLENNIA

Науковий щорічник

Випуск 4

Ужгород
ТОВ «РІК-У»
2017

Редколегія:

Гарагонич Василь Васильович,
д.і.н., професор кафедри туристичної інфраструктури і сервісу УжНУ;

Жулканич Неля Михайлівна,
д.і.н., професор кафедри історії України УжНУ;

Капітан Лариса Іванівна,
д.і.н., професор кафедри історії України УжНУ;

Офіцинський Роман Андрійович,
*д.і.н., професор, завідувач кафедри історії України УжНУ
(головний редактор);*

Скиба Іванна Іванівна,
к.і.н., доцент кафедри історії України УжНУ (відповідальний секретар);

Сухий Олексій Миколайович,
*д.і.н., професор, завідувач кафедри новітньої історії України
Львівського національного університету ім. І. Франка;*

Федака Сергій Дмитрович,
д.і.н., професор кафедри історії України УжНУ.

Рецензенти:

Міськов Іван Олексійович,
*к.і.н., доцент кафедри культури і соціально-гуманітарних
дисциплін Закарпатської академії мистецтв, м. Ужгород;*

Набока Олександр Вікторович,
*д.і.н., завідувач кафедри історії України Луганського
національного університету ім. Т. Шевченка, м. Старобільськ.*

Відповідальна за випуск:

Попович Тетяна Юріївна,
викладач кафедри історії України УжНУ.

*Рекомендовано до друку кафедрою історії України Ужгородського
національного університету 27 січня 2017 р., протокол № 6.*

ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

Роман Офіцинський

ВІДГУКИ НА АВТОРЕФЕРАТИ ДИСЕРТАЦІЙ

ВІДГУК

на автореферат дисертації Сорокіної Ольги Сергіївни
«Джерела з історії діяльності української еміграції зі збереження історико-культурної спадщини 20-х – 90-х років ХХ століття»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни*

Дисертантка Ольга Сорокіна виконала свою роботу на кафедрі все-світньої історії та міжнародних відносин Луганського національного університету ім. Т. Шевченка у м. Старобільськ. Вона опрацювала численні та різнопланові за змістом документи і матеріали Національного архівного фонду, що зберігаються у м. Київ. Йдеться про Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний електронний архів України, Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. Пшеничного, Центральний державний архів зарубіжної україніки тощо.

Це дозволило комплексно дослідити джерела про діяльність української еміграції в контексті збереження історико-культурних цінностей української етнації. Новизна дисертації полягає у тому, що шляхом ґрунтовного аналізу корпусу джерел у науковий обіг уведено нові документи з культурного, освітнього, наукового і просвітницького життя зарубіжного українства. Крім того, залучено малодосліджені джерела – офіційного й особового походження, періодичну пресу. Також простежено зв'язки між центрами української еміграції в різних країнах, вивчено особливості збиральної діяльності української еміграції.

Уважне ознайомлення з авторефератом спонукає нас висловити декілька побажань, які варто врахувати дисертантці, коли вона на основі своєї дисертації готуватиме монографію.

* Сорокіна О. Джерела з історії діяльності української еміграції зі збереження історико-культурної спадщини 20-х – 90-х років ХХ століття: Автореф. дис. ... канд. іст. наук за спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Луганський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Старобільськ, 2016. – 19 с.

1. Потрібно уніфікувати наукові терміни, що використовуються в конкретному дослідженні. Адже спочатку йдеться про «українських та закордонних дослідників» (с. 5-6 автореферату), а потім про «вітчизняну та зарубіжну історіографію» (с. 7). При цьому праці зарубіжних дослідників чи представників зарубіжних історіографій, за винятком україномовних і російськомовних учених, не наводяться.

2. Слід персоніфікувати та конкретизувати напрямки і здобутки української еміграції зі збирання і збереження історико-культурної спадщини 20-х – 90-х рр. ХХ ст. З автореферату про це складно сформулювати враження.

3. Необхідно дотримуватися чинних правил бібліографічного опису. На стор. 16 автореферату бачимо помилковий опис статті дисертанти: «Сорокіна О. С. Материали «Летописи украинской жизни в Канаде» Ольги Войценко как источник изучения деятельности украинских канадцев эмиграционного движения 1920–1938-х гг. / О. С. Сорокіна // Вісник Гродненського державного університету імені Янки Купала. – Білорусь, 2016. – Т. 8. – № 1. – С. 77–86». Прізвище авторки і назву наукового журналу подано українською мовою. Насправді в оригіналі прізвище подано російською, а назва журналу – білоруською «Вестник Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 1. Гісторыя і археалогія. Філасофія. Паліталогія». До того ж, місцем видання журналу є назва населеного пункту (м. Гродно), а не країни (Білорусь).

Вважаємо, що вказана дисертація відповідає встановленим вимогам, має важливе наукове і практичне значення, а її автор заслуговує наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

12 вересня 2016 р.

ВІДГУК

на автореферат дисертації Василя Івановича Ільницького **«Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954)»**, поданої на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України*

Український визвольний рух у полі зору вже кількох поколінь вітчизняних і зарубіжних учених. Є чимало здобутків на реконструктивному, емпіричному і теоретичному рівнях. Заслуговує на увагу і докторська дисертація Василя Ільницького у вигляді монографії: Ільницький В. Кар-

* Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954): Автореф. дис. ... д-ра іст. наук за спец. 07.00.01 – історія України / Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича НАН України; Ін-т народозн. НАН України. – Львів, 2016. – 40 с.

патський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954). – Дрогобич: Посвіт, 2016. – 696 с.

Актуальність цього дослідження обумовлена станом сучасної України, яка відбиває російську агресію. Об'єктивне висвітлення резонансних проблем минулого сприятиме консолідації української політичної нації та активному представництві українських національних інтересів у світі.

Структура дисертації В. Ільницького не викликає заперечень. Належним чином визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні межі. Всебічно розглянуто діяльність Карпатського краю ОУН, що у 1945–1950 рр. охопив територію площею 29–38 тис. кв. км, де проживало 2,2 млн. осіб. Добре висвітлено структуру ОУН та УПА, повсякдення підпільників і повстанців. Скрупульозно простежено дії репресивно-каральних органів СРСР, спрямовані на ліквідацію визвольного руху.

Відзначимо вдалий вибір методологічного інструментарію. Свої теоретичні підходи дисертант базує на двох «китах» – верифікованих фактах і відмові від ідеологічного провіденціалізму. Важливо, що зміст, положення і висновки дисертації активно використовуються кафедрою нової та новітньої історії України Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка у викладанні нормативних і варіативних курсів.

Водночас висловимо побажання, котрі можуть бути корисні дисертанту в майбутньому. *Перше.* Зважаючи на масив суперечливих відомостей щодо Служби безпеки Організації українських націоналістів, доцільно об'єктивно відобразити її роль і місце в порівнянні з такими ж утвореннями визвольних рухів різних народів ХХ ст.

Друге. Наголошуючи на науковій новизні отриманих результатів, дисертант на стор. 3 автореферату відзначив, що зібрав свідчення учасників подій та вивчив архівні джерела, які ще не були предметом наукового аналізу. Проте в анотації підрозділу 1.2 «Джерельна база» (с. 7-10) не вказано, які невідомі досі документи вивчив і ввів у науковий обіг саме дисертант, не зазначено кількість і пізнавальність виявлених усноїсторичних джерел.

Третє. В огляді третього розділу «Діяльність ОУН у Карпатському краї» йдеться: «Як окрему важливу проблему розглянуто польсько-український конфлікт» (с. 18), що досяг піку в 1943–1944 рр. На жаль, дисертант не висловив власної позиції. Нині це важливо у контексті «Резолюції Сейму Республіки Польща у справі віддання данини жертвам геноциду, вчиненого українськими націоналістами щодо громадян Другої Речі Посполитої в 1943–45 роках» (22 липня 2016 р.), що встановила 11 липня «Днем пам'яті про поляків – жертв геноциду, вчиненого ОУН–УПА на східних кресах Другої Речі Посполитої».

Ці побажання не применшують наукової ваги вказаного дисертаційного дослідження, що цілком відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів» (затверджено постановою Кабінету Мі-

ністрів України від 24 липня 2013 р. № 567). Отже, дисертант Василь Іванович Ільницький заслуговує присвоєння наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

05 вересня 2016 р.

ВІДГУК

на автореферат дисертації Набоки Олександра Вікторовича
«Політика США в Східній Азії в 30–70-х рр. XIX ст.»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук
зі спеціальності 07.00.02 – *всесвітня історія**

За останнє чверть століття вплив Сполучених Штатів значно зріс у багатьох регіонах світу. Під американським тиском змінилася державна влада у ряді зовні сильних країн, які десятиліттями офіційно декларували і сповідували антиамериканізм. Одночасно деякі великі за площею та іншими параметрами держави, зокрема Росія та Китай, пробують у різний спосіб заперечити світове лідерство США. На цьому тлі бачиться актуальною тема дисертації Олександра Набоки про витоки американської глобальної стратегії, що засвідчує східноазійський вектор зовнішньої політики США 1830-х – 1870-х рр.

З автореферату видно, що здобувач виконав поставлені завдання. Основні положення, результати і висновки дисертації О. Набоки мають різнопланову методологічну, джерельну та історіографічну основу. Здобувач вважає, що у зауважений період через зовнішні та внутрішні обставини (громадянська війна 1861–1865 рр., тиск сильнішої Великобританії тощо), США відмовилися від створення колоніальної імперії в Східній Азії. Натомість пріоритетом зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів стали економічні інтереси, передусім комерційні привілеї. Таку програму запропонував відомий державний діяч Вільям Генрі Сьюард (1801–1872), який у 1861–1869 рр. був державним секретарем в адміністраціях президентів А. Лінкольна та Е. Джонсона.

Докторська дисертація О. Набоки має наукову цінність, проте, з нашої точки зору, не позбавлена вад. *По-перше*, потребують уточнення хронологічні рамки дисертації (1830–1870-ті рр.), оскільки весь її другий розділ, як випливає з його назви, присвячено подіям наприкінці XVIII – першій чверті XIX ст., а насправді – кінця XVIII ст. – 1840-х рр. *По-друге*, недоречно названо третій розділ «Відкриття Японії для західної торгівлі та закріплення впливу США в Східній Азії». У такому формулюванні точкою відліку є 1853 р., але насправді у підрозділах ідеться про 1840-і рр.,

* Набока О. Політика США в Східній Азії в 30–70-х рр. XIX ст.: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук за спец. 07.00.02 – *всесвітня історія* / Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т народозн. НАН України. – Львів, 2017. – 36 с.

декларуються 1830-і (стор. 19 автореф.). *По-третє*, головним чином у дисертації розглядається політика США не щодо всього регіону Східної Азії, а стосовно Японії та Китаю. Власне, до Східної Азії відносяться Китай (включно з Гонконгом і Макао), Тайвань, Монголія, Корея (Північна і Південна), Японія. Таїланд (Сіам), про який епізодично мовиться в дисертації, належить до Південно-Східної Азії. Отож, назва і географічні (територіальні) межі дисертаційного дослідження викликають застереження. *По-четверте*, доволі стислий огляд методології дослідження в авторефераті (с. 18) і фактографічне реферування основних частин дисертації унеможливають побачити практичне застосування задекларованих ідей Арнольда Джозефа Тойнбі та Іммануїла Моріса Валлерстайна. Не зазначено авторської концепції, що слугувала б історико-теоретичним дороговказом для подальших чи подібних студій. *По-п'яте*, шкода, що у списку опублікованих праць за темою дисертації нема публікацій у наукових виданнях США, тобто в країні, про яку йдеться.

Зауважене є рекомендаційним і не применшує позитивного враження від цієї дисертації. Судячи з автореферату, вона відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів», що дозволяє надати Набоці Олександрю Вікторовичу науковий ступінь доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – *всесвітня історія*.

05 квітня 2017 р.

ВІДГУК

на автореферат дисертації Давидюк Руслани Петрівни
«Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства», поданої на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук зі спеціальностей 07.00.01 – *історія України*, 07.00.02 – *всесвітня історія**

Будучи доцентом кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету, Руслана Давидюк виконала докторську дисертацію в Центрі дослідження українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у Львові та подала на захист у вигляді монографії (Давидюк Р. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства. – Львів – Рівне, 2016. – 704 с.).

* Давидюк Р. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук за спец. 07.00.01 – історія України, 07.00.02 – всесвітня історія / Ін-т українозн. ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т народозн. НАН України. – Львів, 2017. – 39 с.

Дисертант вважає своє дослідження прикладом мультидисциплінарного підходу, обґрунтовуючи його наукову актуальність, практичну, світоглядну, громадсько-політичну і виховну значущість. Установа, де виконувалась дисертація та призначено її захист, вбачає поєднання в ній елементів двох спеціальностей – історії України та всесвітньої історії.

У дисертації відбито суспільний феномен Міжвоєнтя (Interbellum), коли в українськомовному середовищі на західноукраїнських землях, які потрапили до складу чужих держав, українці з інших регіонів мали статус емігрантів. Наголошено на актуальності коректного осмислення українсько-польських відносин, які погіршились нині через однобічну «політику пам'яті» правлячої верхівки Польщі. Натомість показано те, як українські емігранти виступали ініціаторами й архітекторами українсько-польської співпраці у Міжвоєнтя, а точніше, згідно із хронологічними рамками роботи, у 1921–1939 рр.

Ознайомлення з авторефератом дисертації спонукає висловити **зауваження**, котрі слід врахувати Руслані Давидюк надалі:

1. Потрібно ретельно вивіряти понятійно-категоріальний апарат як у назві, так і в тексті наукових праць. В авторефераті зазначено: «Територіальні межі дослідження окреслюють територію Волинського воєводства в його адміністративних кордонах...» (стор. 2). Поняття «територія» та «кордон» характеризують державу (наразі – Польську), а не адміністративно-територіальну одиницю (Волинське воєводство), що, як частина єдиної території держави (Друга Річ Посполита), мала певну площу й адміністративні межі.

2. Варто уважно підходити до вибору назви дослідження, що лаконічно, без накладання підназв мусить відобразити основну проблематику, її часові та просторові межі. Пропонована назва «Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства» – громіздка, штучно складена з означень об'єкта і предмета дослідження, до того ж, без часових рамок. Дисертацію доречно було б назвати простіше: «Українська політична еміграція у Волинському воєводстві 1921–1939 рр.».

3. Важливо не випускати з поля зору ширший контекст (особливо – історико-географічний та адміністративно-політичний), без стислого огляду якого складно заглибитись у вузькопрофільний наратив. Адже Волинське воєводство існувало двічі, тобто протягом двох різних періодів: у 1566–1795 та 1921–1939 рр. Напередодні ліквідації у 1795 р. площа Волинського воєводства становила 38,3 тис. кв. км, а населення – понад 805 тис. осіб. Площа Другого Волинського воєводства коливалась від 30,3 тис. кв. км (1921 р.) до 35,8 кв. км (1939 р.), а населення – від 1,4 млн. осіб (1921 р.) до 2,1 млн. осіб (1939 р.). Однак ці важливі нюанси залишилися поза увагою дисертанта.

4. Неможливо проминути належне обґрунтування дисертабельності конкретної проблеми, її придатності до розробки у вигляді докторської

дисертації. Руслана Давидюк припустила, що кількість наддніпрянських емігрантів у міжвоєнній Волині складала 1,5 – 2 тис. осіб (стор. 15), що, за нашими підрахунками, – близько 0,01 % від усього населення тодішнього воєводства. Оскільки діяльність такого незначного числа людей є предметом дисертаційного дослідження, то цілком закономірно було б навести переконливу аргументацію дисертабельності поданої на захист праці.

5. Треба уникати невинного експериментаторства, зокрема й при визначенні наукової спеціальності дисертаційної роботи. Ідеться про захист дисертації за одночасно двома спеціальностями: 07.00.01 – історія України, 07.00.02 – всесвітня історія. Це ризикований крок навіть без перегляду паспортів спеціальностей. Справді міжвоєнна Волинь належала Польщі, минуле якої для українських дослідників – частина всесвітньої історії. Але ж усі регіони України в різний час перебували в складі чужих держав! Хіба історія України розпочинається з розпадом СРСР 1991 р., як твердять адепти «руського мира»? Зазвичай так діють і з прагматичних міркувань: для кадрових маневрів, праці на кафедрі всесвітньої історії, ліцензувань й акредитацій тощо. Отож, чимало захищених «всесвітників» є істориками певних регіонів України. Предметом свого дослідження Р. Давидюк обрала діяльність української політичної еміграції у Волинському воєводстві (1921–1939), а її дисертація – з історії України.

Зауважене не применшує ваги цієї дисертації, що відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів». Давидюк Руслана Петрівна заслуговує наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. Проте остаточний вердикт – за Спеціалізованою вченою радою, членів якої глибоко поважаємо, а їх авторитет для нас є незаперечним.

11 травня 2017 р.

ПОСІБНИК УЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

на рукопис навчально-методичного посібника
Петрінко Людмили Миронівни «Тестові завдання як одна з форм
моніторингу знань, умінь і навичок учнів на уроках історії та
правознавства» (Ужгород, 2016. – 112 с.)

Пропонований навчально-методичний посібник заслуговує на увагу і має право на оприлюднення в первісному варіанті. Однак ознайомлення з його структурою і змістом спонукає нас висловити ряд побажань автору для вдосконалення своєї праці. З нашої точки зору, не варто в одному виданні вести мову відразу про два навчальні предмети впереміш. До того ж, матеріал, що стосується правознавства, представлено вельми скупо і надто вибірково.

Цілком виправдано було б зосередити увагу винятково на одному предметі, з якого у посібнику подано лівову частку дидактичного та іншого тексту. Власне, посібник у такому разі заслуговував би назви «Тестові завдання як одна з форм моніторингу знань, умінь і навичок учнів на уроках історії».

При подачі посібника до друку слід уважно вчитати його текст. Трапляється ряд огріхів як мовно-стилістичного, так і фактографічного та іншого характеру. Так, на стор. 11, 38 варто вивірити правильність вживання назв «русичі» (художньо-літературна), «Орда» (не зовсім військово).

Аналогічно належить вчитати приклади тестових завдань з метою їх верифікації та коректності. Наприклад, на стор. 18, 45 пропонується вибрати одну відповідь, хоча правильних відповідей – дві. Йдеться про завдання: «У наведеному переліку оберіть **плем'я**, яке жило на території сучасної України: А – словени; Б – тиверці; В – кривичі; Г – дуліби». У даному випадку треба запитувати або про **племена** (тут маються на увазі – тиверці, дуліби), або один з цих двох етнонімів слід замінити назвою племені, що проживало за межами сучасної України, приміром, в'ятичі.

Зрозуміло, що подано значний масив тестових завдань, тому бачимо чимало одруківок і механічних неточностей у географічних назвах, зокрема на стор. 52 одна і та ж назва античного міста пишеться по-різному – Пантікопей та Пантікапей. На подібне автору слід звернути особливу увагу й уніфікувати свій підхід.

* Критичні зауваження були враховані автором рецензованого посібника: Петрінко Л. Тестові завдання як одна з форм моніторингу знань, умінь і навичок учнів на уроках історії / Закарпат. ін-т післядипл. педаг. освіти. – Ужгород, 2016. – 108 с.

У «Списку використаної літератури» (стор. 110-112) бачимо ряд вторинних, застарілих або випадкових покликів. Доцільно включити у цей список тематичні публікації, що побачили світ у фаховій періодиці України останніх років – журналах «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання», «Історія в школах України», «Історія та правознавство» тощо. Їх комплекти для вчителів є доступними у бібліотеці Закарпатського інституту післядипломної освіти у м. Ужгород.

У цілому рецензований посібник заслуговує схвалення.

18 листопада 2016 р.

* * *

Вийшов третій випуск наукового щорічника «Тисячоліття – Millennium»

*Тисячоліття – Millennium: Наук. щорічн.
/ Гол. ред. Р. Офіцинський. – Вип. 3. –
Ужгород: Гражда, 2016. – 148 с.*

Третій випуск наукового щорічника «Тисячоліття – Millennium» (головний редактор – доктор історичних наук, професор Роман Офіцинський) презентує здобутки кафедри історії України УжНУ 2015 року. У передмові головний редактор наголошує, що університетська кафедра – живий організм, вона проходить стадії росту, «хвороб», змін вікового співвідношення, ролей, ієрархії. Багато важить правильний підбір лідера і співробітників, які повинні вміти слухати один одного і взаємодіяти. Ось чому доля однієї кафедри не схожа на іншу.

Збірник має п'ять основних розділів. У першому розділі «Дискусія» подано точки зору істориків на сучасні взаємини України й Угорщини.

Важливі теми пропонує розділ «Дослідження»: Леньо П. Ужгород у контексті аналізу символічного тополандшафту міста; Міщанин В. Радянізація Закарпаття 1944–1950 рр. в документах центрального державних архівів України; Офіцинський Р. Сучасні німецькі зацікавлення українською історією (на прикладі Інституту досліджень Східної та Південно-Східної Європи в Регенсбурзі); Радченко Н. Матеріали видань губернських статистичних комітетів як джерело з історії розвитку кредитно-банківської системи України (1850–1917 рр.); Тодоров І. Спроби руйнації Росією системи міжнародних відносин та реакція Заходу.

Розділ «Спогади» представлений публікацією Семена Опалака «Сторінки життя на Лемківщині, Донбасі, Галичині 1930–1950-х рр.». Розділ «Огляди, рецензії, відгуки» містить, зокрема, критичний матеріал О. Ферков про дисертаційне дослідження з історії Другетів (Borbély Zoltán. A Homonnai Drugethek Felső-Magyarországon a 17. század első évtizedeiben. – Eger, 2015. – 255 о.).

У розділі «Літописні сторінки» подано «Хроніку кафедри історії України Ужгородського національного університету за 2015 рік», а також до-